

Modüler Bağlamda Sosyal Bilgiler (Doğa Bilimleri Temelli Bakış) Cilt III

Editörler: Prof. Dr. Erol KOÇOĞLU · Doç. Dr. şule EGÜZ

Editörler: Prof. Dr. Erol KOÇOĞLU - Doç. Dr. Şule EGÜZ

MODÜLER BAĞLAMDA SOSYAL BİLGİLER
(Doğa Bilimleri Temelli Bakış)
Cilt III

ISBN 978-625-6128-65-1

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2024, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

İnsanlık tarih boyunca beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını doğanın kendisine sunduğu olanaklardan yararlanarak gidermeye çalışmış doğanın sundukları sayesinde hayatta kalmayı ve neslini devam ettirmeyi başarmıştır. Kimi zaman doğanın bilinmezlikleri karşısında korkuya kapılırlar da insanoğlunun doğaya ve doğa olaylarına olan merakı korkularına üstün gelmiş, doğayı anlama ve açıklama çabasıyla araştırmaları, sorgulamaları ve mevcut problemlere çözüm üretmeleri sonucunda “bilim” ortaya çıkmıştır. Günümüzde insanın doğanın sırlarına ulaşma, gizemini çözme ve onu anlama çabası, bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler sayesinde geçmişte olduğundan daha fazla devam etmektedir. İnsanlık doğanın karmaşıklığını kavramak ve ulaşılan bilgileri çeşitli alanlarda kullanabilmek için neredeyse her gün yeni bir buluşa/çalışmaya imza atmaktadır. Bu yeni buluş ve çalışmalar, çalışma alanları ve temel disiplinler aracılığıyla öğrenme ortamlarında nesilden nesile aktararak sürekliliği sağlanmıştır. Bu sürece katkı sunan çalışma alanlarından biri de sosyal bilgiler eğitimidir. İnsanoğlunun niteliğini arttıran doğa temelli gereksinimlere içeriğinde yer veren sosyal bilgiler, doğadan bilinçli bir şekilde yararlanmayı temele alan çalışma alanlarının başında gelmektedir.

Doğa bilimleri temelli hazırlanan “Modüler Bağlamda Sosyal Bilgiler III” adlı çalışmada dikkat çekici tematik konulara yer verilmiştir. Bunlar; “*doğa bilimlerine ilişkin kavramlar bilgisi, etkinlik temelli doğa temelli konuların sosyal bilgilerde aktarımı, sosyal bilgilerde doğa temelli yapılan çalışmaların analizi, eğitim planlamalarında doğa temelli uygulamaların sosyal bilgilere yansımaları, Türkiye’de astronomi ve uzay çalışmalarının doğa bilimleri temelinde sosyal bilgilerde değerlendirilmesi, doğaya ilişkin güncel ve kamusal problemler, küresel iklim değişikliklerinin doğa bilimleri temelinde sosyal bilgilerde değerlendirilmesi, jeopolitik konumun şekillenmesinde doğa bilimlerinin rolü, doğal kaynakların paylaşımında yaşanan problemler, doğa bilimlerinin içerik olarak sosyal bilgiler eğitimine yansımaları, doğa dostu insan yetiştirme süreci ve sürdürülebilir atık yönetim sürecinin sosyal bilgilerde değerlendirilmesi*” şeklinde detaylandırılabilir.

Doğa bilimleri temelli bakış açısıyla hazırlanan Modüler Bağlamda Sosyal Bilgiler III adlı çalışmaya, bizleri kırmayarak hazırladıkları bölümlerle katkı sunan bütün yazar hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Erol KOÇOĞLU

Doç. Dr. Şule EGÜZ

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Erol KOÇOĞLU - Doç. Dr. Şule EGÜZ

1. Bölüm: Sosyal Bilgiler Eğitiminde Doğa Bilimlerine İlişkin Kavramlar Bilgisi

Prof. Dr. Erol KOÇOĞLU, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4595-2892

Doç. Dr. Şule EGÜZ, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3633-8957

Dr. Kübra Melis AVCU
ORCID No: 0000-0001-7942-8648

2. Bölüm: Doğa Bilimlerine Yönelik Sosyal Bilgiler Eğitiminde Yapılan Çalışmaların Analizi

Doç. Dr. Özlem ULU KALIN, Artvin Çoruh Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9317-5261

3. Bölüm: Eğitim Planlamalarında Doğa Bilimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitimine Yansımaları

Doç. Dr. İlyas KARA, Amasya Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4755-0037

Pınar UÇKAN, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0009-0000-8987-3120

4. Bölüm: Sosyal Bilgilerde Etkinlik Temelli Öğretim Yaklaşımı Bağlamında Doğa Bilimlerinin Aktarımı

Doç. Dr. Vural TÜNKLER, Süleyman Demirel Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3536-968X

Gönül YAZAR, Süleyman Demirel Üniversitesi
ORCID No: 0009-0005-2283-3497

5. Bölüm: Doğaya İlişkin Güncel Olay ve Kamusal Problemlerin Doğa Bilimleri Temelinde Sosyal Bilgilerde Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Sibel OĞUZ HAÇAT, Kastamonu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0764-1279

Doktorant Fatih ACAR, Kastamonu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-8694-4883

6. Bölüm: Türkiye’de Astronomi ve Uzay Çalışmalarının Doğa Bilimleri Temelinde Sosyal Bilgilerde Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Volkan DURAN, Iğdır Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0692-0265

7. Bölüm: Doğa Bilimlerinin Tarihsel Gelişim Sürecinin Sosyal Bilgiler Bağlamında Değerlendirilmesi

Prof. Dr. Zafer ÇAKMAK, Fırat Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0612-814X

Doktorant Veysel YİĞEN, Fırat Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2256-1522

8. Bölüm: Küresel İklim Değişikliklerinin Doğa Bilimleri Bağlamında Sosyal Bilgilerde Değerlendirilmesi

Dr. Arzu SÖNMEZ ERYAŞAR, Iğdır Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2500-8124

9. Bölüm: Doğal Yaşam ve Ekolojik Dengeyi Koruma Faaliyeti Yürüten Kurum ve Kuruluşların Sosyal Bilgiler Bağlamında Değerlendirilmesi

Dr. Özcan EKİCİ, Dicle Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1191-3166

10. Bölüm: Enerji Okuryazarlığının Doğa Bilimleri Bağlamında Sosyal Bilgilerde Değerlendirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba TURGUT, Amasya Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3595-3111

11. Bölüm: Jeopolitik Konumunun Şekillenmesinde Doğa Bilimlerinin Rolünün Sosyal Bilgilerde Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Ersin TOPÇU, Amasya Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0627-2384

Dr. Esra İZMİR, Sinop Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9106-0994

Berra BULUT, Amasya Üniversitesi
ORCID No: 0009-0009-9957-0305

12. Bölüm: Doğa Temelli Çevre Eğitiminin Sosyal Bilgiler Bağlamında Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Serpil RECEPOĞLU, Kastamonu Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4189-4456

13. Bölüm: Sürdürülebilir Atık Yönetimi Yaklaşımlarının Sosyal Bilgiler Bağlamında Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Galip ÖNER, Erciyes Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5683-1127

14. Bölüm: Dünyada Doğal Kaynakların Paylaşımında Yaşanan Problemlerin Sosyal Bilgiler Bağlamında Değerlendirilmesi

Dr. Canan AKYOL, Dokuz Eylül Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9892-0010

15. Bölüm: Doğa Dostu İnsan Yetiştirme Sürecinin Sosyal Bilgiler Bağlamında Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Durdane ÖZTÜRK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-5116-7933

16. Bölüm: Doğa Bilimlerinde Determinizm ve İndeterminizm Problemlerinin Sosyal Bilgiler Bağlamında Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Volkan DURAN, Iğdır Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-0692-0265

17. Bölüm: Doğa Bilimlerinin İçerik Olarak Sosyal Bilgiler Eğitimine Yansımaları

Prof. Dr. Tuğba SELANİK AY, Afyon Kocatepe Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-1368-052X

18. Bölüm: Doğa Bilimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitimine Yansımalarına İlişkin Öneri Temelli Değerlendirmeler

Doç. Dr. Arcan AYDEMİR, Artvin Çoruh Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8110-954X

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	vii

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE DOĞA BİLİMLERİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR BİLGİSİ

Giriş.....	1
Doğa Bilimleri ve Temel Disiplinleri	3
Doğa Bilimlerinin Metodolojisi.....	4
Doğa Bilimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitimindeki Yeri.....	6
Sosyal Bilgiler Eğitiminde Doğa Bilimlerine İlişkin Temel Kavramlar.....	7
Ekoloji.....	8
Çevre.....	10
Ekosistem	11
Biyolojik Çeşitlilik.....	12
İklim Değişikliği.....	14
Enerji Kaynakları ve Sürdürülebilirlik.....	16
Doğal Afetler.....	17
Kaynakça.....	19

2. BÖLÜM

DOĞA BİLİMLERİNE YÖNELİK SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ

Giriş.....	21
Doğa Bilimleri.....	22
Doğa Bilimleri Tarihçesi.....	22
Türkiye’de Doğa Bilimlerine İlişkin Yapılan Çalışmalar.....	24
Sosyal Bilgilerde Doğa Bilimlerine İlişkin Yapılan Çalışmalar	25
Sosyal Bilgilerde Doğa bilimlerine İlişkin Yapılan Araştırma Makaleleri	25
Sosyal Bilgilerde Doğa Bilimlerine İlişkin Yapılan Lisansüstü Çalışmalar	27
Kaynakça.....	28

3. BÖLÜM

EĞİTİM PLANLAMALARINDA DOĞA BİLİMLERİNİN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE YANSIMALARI

Giriş.....	37
Eğitim ve Eğitimle İlgili Temel Kavramlar.....	38
Eğitim.....	38
Eğitimin Planlanması.....	44
Eğitim Planlaması Türleri	45
Eğitim Planlama Aşamaları	46
Eğitim Planlaması ve Diğer Bilimler	47
Planlama ve Programlama Arasındaki Farklar	47
Doğa Bilimlerinin İnsan ve Canlı Yaşamındaki Yeri ve Önemi.....	48
Doğa Bilimleri Bağlamında Eğitimin Önemi.....	51
Dünyadaki Eğitim Planlamalarının Doğa Bilimleri Kapsamında Sosyal Bilgiler Eğitimine Yansımaları.....	53
Türkiyede Eğitim Planlamaları ve Doğa Bilimlerinin Sosyal Bilgiler Eğitimine Yansımaları.....	65
Doğa Bilimlerinin Gelişiminde ve Aktarımında Sosyal Bilgiler Eğitiminin Yeri ve Önemi	73
Post Modern Doğa Bilimlerinin Sosyal Yönü.....	74
Post Modern Bilimin Eğitim Sistemlerine Yansımaları	75
Sosyal Bilgiler Eğitiminde Doğa Bilimlerinin Aktarımına İlişkin Öneriler	76
Kaynakça.....	77

4. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERDE ETKİNLİK TEMELLİ ÖĞRETİM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA DOĞA BİLİMLERİNİN AKTARIMI

Giriş.....	81
Doğa Bilimleri.....	82
Ekoloji	84
Doğa/ Çevre Eğitimi	86
Sosyal Bilgilerde Etkinlik Temelli Doğa Eğitimi	88
STEM Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanımı.....	89
Kaynaklar.....	107

5. BÖLÜM

DOĞAYA İLİŞKİN GÜNCEL OLAY VE KAMUSAL PROBLEMLERİN DOĞA BİLİMLERİ TEMELİNDE SOSYAL BİLGİLERDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	111
Doğa Bilimlerinin Temelleri.....	112
Güncel Çevre Sorunları ve Etkileri.....	113
İklim Değişikliği.....	113
Biyolojik Çeşitliliğin Azalması.....	114
Su Kirliliği.....	115
Plastik Atıklar.....	116
Nükleer Atıklar.....	117
Kamusal Problemler, Çevresel Politikalar ve Doğa Bilimleri Perspektifinden Çözüm Önerileri.....	119
Mavi Vatandan Yararlanırken Bilinçsiz Kullanım.....	123
Doğal Kaynaklı Salgın Hastalıklar: Ekolojik ve Küresel Etkiler.....	125
Böceklerin Türetilmesi ya da Çoğalmasıyla Salgın Hastalıklara Yansıması.....	127
Çevre Politikalarının Gelişimi ve Uygulaması.....	129
Çevresel Adalet ve Eşitlik.....	130
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	131
Toplumun Rolü ve Katılımı.....	133
Sosyal Bilgilerde Doğaya İlişkin Güncel Olaylar ve Kamusal Problemler.....	134
Çevre Bilincinin Oluşturulması ve Sosyal Bilgiler Eğitimi.....	135
Sosyal Bilgiler Derslerinde Çevre Bilinci Nasıl Güçlendirilir?.....	135
Geleceğe Yönelik Perspektifler ve Araştırma Alanları.....	135
Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma.....	136
Su Kaynakları Yönetimi ve Kirlilik Kontrolü.....	136
Toplumsal Katılım ve Eğitim.....	137
Kaynakça.....	137

6. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ASTRONOMİ VE UZAY ÇALIŞMALARININ DOĞA BİLİMLERİ TEMELİNDE SOSYAL BİLGİLERDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	143
Türkiye'de Astronomi ve Uzay Bilimlerinin Tarihçesi.....	144
Eğitimde Astronomi ve Uzay Bilimlerinin Yeri ve Sosyal Bilgiler Bağlamında Astronomi Dersi.....	147

Eğitim Programlarının Güncellenmesi ve İyileştirilmesi.....	158
Eğitimde Uygulama Önerileri	166
Kaynakça.....	174

7. BÖLÜM

DOĞA BİLİMLERİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNİN SOSYAL BİLGİLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	177
Doğa Bilimlerinin İlerlemesinde Temel Dönemler	178
Mısır Uygarlığında Doğa Bilimleri.....	178
Mezopotamya Uygarlıklarında Doğa Bilimleri.....	181
Antik Yunan'da Doğa Bilimleri	183
Helenistik Dönemde Doğa Bilimleri.....	190
Roma Döneminde Doğa Bilimleri.....	192
Orta Çağ'da Doğa Bilimleri.....	195
Rönesans Dönemi Doğa Bilimleri	205
Aydınlanma Dönemi ve Sonrasında Doğa Bilimleri.....	207
Doğa Bilimlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sosyal Bilgiler	211
Kaynakça.....	212

8. BÖLÜM

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİKLERİNİN DOĞA BİLİMLERİ BAĞLAMINDA SOSYAL BİLGİLERDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	215
Küresel Isınma ve İklim Değişikliği	217
Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Nedenleri	218
Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Sonuçları	225
Küresel Isınma ve İklim Değişikliği İçin Alınan Önlemler	227
Küresel İklim Değişikliği ve Sosyal Bilgiler Eğitimi	228
Kaynakça.....	231

9. BÖLÜM

DOĞAL YAŞAM VE EKOLOJİK Dengeyi KORUMA FAALİYETİ YÜRÜTEN KURUM VE KURULUŞLARIN SOSYAL BİLGİLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	237
Uluslararası Doğal Yaşam ve Ekolojik Dengeyi Koruma Faaliyeti Yürüten Kurum ve Kuruluşlar	239
Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature, IUCN)	239
Greenpeace.....	239
Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wildlife Fund, WWF).....	240
Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı (Foundation for Environmental Education, FEE).....	241
Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UN Environment Programme (UNEP) ...	242
Dünya Su Konseyi (World Water Council,WWC)	243
Ulusal Doğal Yaşam ve Ekolojik Dengeyi Koruma Faaliyeti Yürüten Kurum ve Kuruluşlar	244
Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA).....	244
Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV)	246
Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO).....	246
Deniz Temiz Derneği (TURMEPA).....	248
Doğa Derneği.....	249
Türkiye Su Enstitüsü (SUEN)	249
Doğal Yaşam ve Ekolojik Dengeyi Koruma Faaliyeti Yürüten Kuruluşların Sosyal Bilgiler Eğitimindeki Yeri.....	251
Kaynakça.....	252

10. BÖLÜM

ENERJİ OKURYAZARLIĞININ DOĞA BİLİMLERİ BAĞLAMINDA SOSYAL BİLGİLERDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	255
Enerji ve Enerji Kaynakları	256
Yenilenemez Enerji Kaynakları	258
Yenilenebilir Enerji Kaynakları	259
Enerji Eğitimi ve Enerji Okuryazarlığı	260
Enerji Okuryazarlığı ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	266
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Enerji Okuryazarlığı.....	267
Sosyal Bilgilerde Enerji Okuryazarlığı Konularının Aktarımında Kullanılan Strateji, Yöntem ve Teknikler	275

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Enerji Okuryazarlığının Aktarımında Kullanılabilecek Öğretim Stratejileri	276
Sosyal Bilgiler Öğretiminde Enerji Okuryazarlığının Aktarımında Kullanılabilecek Öğretim Yöntem ve Teknikleri	277
Kaynakça.....	280

11. BÖLÜM

JEOPOLİTİK KONUMUNUN ŞEKİLLENMESİNDE DOĞA BİLİMLERİNİN ROLÜNÜN SOSYAL BİLGİLERDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	283
Jeopolitik Konum ve Unsurları.....	284
Türkiye'nin Jeopolitik Konumu	291
Tarihsel Süreçte Türkiye'nin Jeopolitik Konumu	291
Günümüzde Türkiye'nin Jeopolitik Konumu	293
Doğa Bilimleri Bağlamında (Biyoloji, Astronomi, Çevre Eğitimi, Coğrafya, Fizik, Kimya, Biyoloji, Jeoloji, Botanik vb.) Jeopolitik Konumun Önemi	295
Doğa Bilimleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri	296
Jeopolitik Konumuna İlişkin Farkındalık Oluşturmada Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanının Rolü	298
Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanında Jeopolitik Konumun Aktarımına İlişkin Öneriler	307
Kaynakça	308

12. BÖLÜM

DOĞA TEMELLİ ÇEVRE EĞİTİMİNİN SOSYAL BİLGİLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	311
Doğa ve Çevre Kavramları	312
Çevre Eğitimi	314
Tarihsel Süreçte Çevre Eğitimi	317
Günümüzde Çevre Eğitimi	318
Doğa Temelli Çevre Eğitiminin Önemi.....	319
Doğa Temelli Çevre Eğitiminde Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanının Rolü	322
Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanında Doğa Temelli Çevre Eğitimlerine İlişkin Öneriler	324
Kaynakça.....	325

13. BÖLÜM**SÜRDÜRÜLEBİLİR ATIK YÖNETİMİ YAKLAŞIMLARININ SOSYAL BİLGİLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Giriş.....	329
Tarihsel Süreçte Bir Çevre Sorunu Olarak Atıklar	330
Atık Yönetimi ve Yaklaşımları	332
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında Atık Yönetimine İlişkin Hedefler.....	336
Sürdürülebilir Atık Yönetimi İçin Çevreye Duyarlı Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	343
Sürdürülebilir Atık Yönetimi Bağlamında Sosyal Bilgiler Öğretimi İçin Öneriler	345
Kaynakça.....	346

14. BÖLÜM**DÜNYADA DOĞAL KAYNAKLARIN PAYLAŞIMINDA YAŞANAN PROBLEMLERİN SOSYAL BİLGİLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

Giriş.....	349
Doğal Kaynaklar	351
Yer Altı Kaynakları.....	354
Enerji Kaynakları	358
Sular ve Su Ürünleri.....	361
Ormanlar ve Orman Ürünleri.....	362
Tarım Toprakları	364
Doğal Kaynakların Paylaşımında Yaşanan Problemler ve Örnekleri.....	366
Maden Savaşları.....	366
Enerji Savaşları ve Krizi.....	368
Su Çatışmaları ve Kıtılığı.....	370
Ormanların Azalması	372
Küresel Açlık	374
Doğal Kaynakların Paylaşımında Yaşanan Problemler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi.....	377
Kaynakça	382

15. BÖLÜM

DOĞA DOSTU İNSAN YETİŞTİRME SÜRECİNİN SOSYAL BİLGİLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	385
Doğa ve Unsurları	386
Çevre ve Unsurları	387
Çevre Eğitimi.....	389
Çocuklar İçin Çevre Eğitiminin Gerekliliği	392
Doğa Dostu İnsan Yetiştirme'nin Önemi.....	393
Doğa Dostu İnsan Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanının Rolü.....	396
Sosyal Bilgiler Eğitimi Çalışma Alanında Doğa Dostu İnsan Yetiştirmeye İlişkin Öneriler	399
Kaynakça	401

16. BÖLÜM

DOĞA BİLİMLERİNDE DETERMİNİZM VE İNDETERMİNİZM PROBLEMLERİNİN SOSYAL BİLGİLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Giriş.....	407
Determinizm ve İndeterminizm: Tanımlar ve Kavramlar	408
Nedenselliğin Gözlemlenemezliği	411
Alışkanlık ve Beklenti	411
Özgür İradenin Reddi.....	411
Karmaşıklık Teorisi, Belirme ya da Zuhurat (Emergence), Kendi Kendini Örgütlenme ve Karşı-Olgusallık.....	414
Karmaşıklık Teorisi	418
Ortaya Çıkma ya da Zuhur Etme (Emergence)	419
Kendi-Kendini Örgütlenme	419
Karşı-Olgusallık (Counterfactual Causality).....	419
Determinizm, İndeterminizmin ve Öğrenme	420
Eğitim Programları Bağlamında Determinizm İndeterminizm	423
İnterdisipliner Yaklaşım	423
Çapraz Disipliner Yaklaşım.....	423
Multidisipliner Yaklaşım	423
İnterdisipliner Yaklaşım	424
Transdisipliner Yaklaşım	424
Kaynakça	429

17. BÖLÜM

DOĞA BİLİMLERİNİN İÇERİK OLARAK SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE YANSIMALARI

Giriş.....	431
Sosyal Bilgiler-Fen Bilimleri İlişkisi.....	433
Özel Amaçları Bağlamında Sosyal Bilgiler-Fen Bilimleri İlişkisi	433
Öğrenme Alanları ve Kazanımlar Bağlamında Sosyal Bilgiler-Fen Bilimleri İlişkisi.....	435
SBDÖP'de Yer Verilen Değer, Beceri ve Anahtar Yetkinlikler Bağlamında Sosyal Bilgiler-Fen Bilimleri İlişkisi	437
Gökbilimi (Astronomi) ve Sosyal Bilgiler	437
Yer bilimleri ve Sosyal Bilgiler	441
Klimatoloji/Meteoroloji ve Sosyal Bilgiler	441
Hidrografi/Oşinografi ve Sosyal Bilgiler	442
Jeoloji/Botanik ve Sosyal Bilgiler	443
Kaynakça	446

18. BÖLÜM

DOĞA BİLİMLERİNİN SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNE YANSIMALARINA İLİŞKİN ÖNERİ TEMELLİ DEĞERLENDİRMELER

Giriş.....	449
Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler...	450
Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler	451
Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler	452
Okul Yöneticilerine Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler.....	458
Milli Eğitim Müdürlüklerine Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler.....	459
Ebeveynlere-Ailelere Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler	460
Sosyal Bilgiler Öğretmen Yetiştirme Süreçlerine Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler	461
Araştırmacılara Yönelik Öneri Temelli Değerlendirmeler.....	462
Kaynakça.....	464

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE DOĞA BİLİMLERİNE İLİŞKİN KAVRAMLAR BİLGİSİ

Prof. Dr. Erol KOÇOĞLU, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-4595-2892

Doç. Dr. Şule EGÜZ, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3633-8957

Dr. Kübra Melis AVCU
ORCID No: 0000-0001-7942-8648

Giriş

Sosyal Bilgiler eğitimi, öğrencilerin toplumsal olaylar ve olgular hakkında bilinçlenmesini, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesini ve aktif vatandaşlar olmalarını hedefleyen geniş kapsamlı bir disiplindir. Bu eğitim yaklaşımı, tarih, ekonomi, siyaset gibi sosyal bilimlerin yanı sıra doğa bilimlerini de içermektedir. Disiplinler arası bir yapı sergileyen Sosyal Bilgiler eğitimi, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din, sosyoloji, sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden gelen bilgilerle zenginleştirilmektedir (NCSS, 2010; Brophy & Alleman, 2007).

Doğa bilimleri, sosyal bilgiler eğitimi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Coğrafya, biyoloji ve ekoloji gibi doğa bilimleri alanları, öğrencilerin doğal dünyaya ilişkin bilgi ve anlayışlarını derinleştirmektedir. Bu alanlar aracılığıyla öğrenciler, doğal çevrenin işleyişini ve insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerini öğrenmektedirler. Doğa bilimlerinin sosyal bilgiler eğitimi ile entegrasyonu, öğrencilerin çevre bilinci ve sürdürülebilirlik konularında duyarlı ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu bütünleşme, öğrencilerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha bilinçli ve etkin bireyler olmalarını teşvik etmektedir (Brophy & Alleman, 2007; National Research Council, 2012). Doğa bilimlerinin prensiplerini öğrenmek, öğrencilerin bilimsel düşünme ve problem çözme yeteneklerini artırmaktadır. Levstik ve Barton (2015), bu tür bir eğitimin,

öğrencilerin analitik düşünme becerilerini geliştirdiğini vurgulamaktadır. Bilimsel yöntemlerle sorunları ele alma ve çözme yeteneği, öğrencilerin karşılaştıkları sosyal ve çevresel sorunları daha iyi anlamalarına ve bu sorunlara çözüm yolları bulmalarına yardımcı olmaktadır.

Ayrıca konuya ilişkin literatüre bakıldığında; Halder, Havu-Nuutinen, Pietarinen, Zyadin ve Pelkonen (2014) öğretmenlerin enerji kaynakları hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını ancak çevresel etkileri ve çevre sorumluları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Bu durum, ekolojik ve çevre bilinci eğitiminin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Zyadin, Puhakka, Ahponen ve Pelkonen (2014) öğrenci ve öğretmenlerin yenilenebilir enerji kaynakları hakkında bilgi sahibi olduklarını, ancak enerji kaynakları konusunda kavram yanlışlarının yaygın olduğunu ve bu durumun bilgi eksikliğine yol açabileceğini ifade etmişlerdir. Lay, Khoo, Treagust ve Chandrasegaran (2013) tarafından yapılan araştırma da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu kavram yanlışları, doğa bilimleri kavramlarının eğitime dahil edilmesiyle azaltılabilir.

Doğa bilimlerinin eğitimde vurgulanması, öğrencilerin çevre bilinci ve sürdürülebilirlik konularında daha duyarlı hale gelmelerini sağlamaktadır. Bu vurgu, öğrencilerin küresel vatandaşlar olarak daha etkili ve bilinçli kararlar almalarına olanak tanımaktadır. Örneğin, biyoloji dersleri, ekosistemlerin işleyişi, çevre kirliliği ve biyolojik çeşitlilik gibi temel konular aracılığıyla, öğrencilere doğayla olan etkileşimleri ve çevresel sorunlara duyarlı yaklaşımlar geliştirme konusunda bilgi sağlamaktadır. Kimya ve fizik gibi disiplinler, öğrencilere günlük yaşamdaki sosyal ve çevresel meseleleri bilimsel ilkelerle analiz etme becerisi kazandırırken, jeoloji ve astronomi, Dünya ve evrenin fiziksel yapısını, doğal afetlerin mekanizmalarını ve kaynak yönetimi stratejilerini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu şekilde, doğa bilimleri eğitimi, öğrencilerin çevresel ve sosyal sorunları daha kapsamlı bir bakış açısıyla değerlendirmelerine ve bu sorunlara karşı bilinçli ve etkili çözümler üretebilmeleri için gerekli araçları sağlamaktadır (Wilson, 2000).

Sosyal Bilgiler eğitimi, öğrencilerin toplumu ve dünyayı daha iyi anlamalarını, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerini ve aktif vatandaşlar olmalarını hedeflemektedir. Doğa bilimleri, bu eğitimin vazgeçilmez bir parçasıdır ve öğrencilerin doğal dünyayla ilgili bilgi ve anlayışlarını derinleştirmektedir (NCSS, 2010). Doğa bilimleri ve sosyal bilgiler arasındaki bu kesişim, öğrencilere hem çevrelerini hem de toplumsal yapılarını daha iyi anlama fırsatı sunabilir. Ekoloji, ekosistem, çevre, enerji kullanımı, biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği ve doğal afetler gibi kavramlar, bu kesişimin önemli bileşenleridir. Sosyal bilgiler derslerinde doğa bilimlerine yönelik temel kavramların öğretilmesi, öğrencilerin çevre bilinci ve sorumluluğu geliştirmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda toplumsal